

УДК 821.111(94)'34'27

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.16>

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАТУСУ В МОВЛЕННЄВОМУ РЕПЕРТУАРІ АВСТРАЛІЙСЬКИХ ЖІНОК

REFLEXION OF PROFESSIONAL STATUS IN THE SPEECH REPETORY OF AUSTRALIAN FEMALES

Костроміна О.В.,

orcid.org/0000-0002-6756-7701

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови № 2*

Національного університету «Одеська морська академія»

Професія людини є однією з найважливіших і найзначущих складових соціального статусу. У фокусі пропонованого дослідження – професійні особливості мовлення австралійських жінок. Метою дослідження є визначення особливостей реалізації жіночого мовлення з погляду відображення в ньому маркерів професійної належності мовця. У роботі розглянуті основні поняття соціальної лінгвістики з метою визначення характеристик типового професійного мовленнєвого репертуару австралійських жінок; описані просодичні характеристики, які можуть слугувати маркерами мовленнєвої поведінки досліджуваних інформантів. Проведений аудиторський і комп'ютерний види аналізу дає підстави виокремити в мовленнєвому репертуарі просодичні параметри професійної належності мовця. Мовленнєвий репертуар представників професій, які вимагають високого рівня володіння мовленнєвим голосом, – актриси – характеризується високою тональною варіативністю з перевагою емоційно забарвлених тонів і шкал – висхідною шкалою, висхідним та висхідно-спадним тонами. Мовленнєвий репертуар журналістки, архітектора, професія яких вимагає впевненості, високого рівня володіння мовленнєвою культурою, характеризується використанням спадної інтонаційної шкали, спадного термінального тону. Такий мовленнєвий репертуар вказує на деяку категоричність в мовленні, на вміння впливати на співрозмовника. Мовленнєвий репертуар домогосподарки має емоційно-нейтральний характер з превалюванням рівної шкали, рівного та висхідного тонів. Такий тональний малюнок вказує на деяку невпевненість, на невміння правильно розставляти акценти. Проведене дослідження професійних просодичних особливостей в мовленнєвому репертуарі австралійських жінок сприятиме більш розширеному дослідженню соціальних чинників в мовленнєвому репертуарі мовця.

Ключові слова: австралійський, мовленнєвий репертуар, інтонаційні шкали, термінальні тони, професія, просодія.

Profession is one of the most important and significant component of the person's social status. Professional social peculiarities of Australian female speech are in the focus of the present investigation. The aim of the paper is to define the realization of female speech from the point of view of the reflection in it the markers of professional belonging. General notions of social linguistics have been revealed in the paper, with the goal to define typical prosodic speech repertory of Australian females; melodic characteristics have been described, which can serve as markers of speech behavior of the investigated informants. The conducted auditory and computer types of analyses allowed to highlight in the speech repertory parameters of the speakers' professional belonging. The representatives of the profession that requires high level of speech voice quality actresses – are characterized by high tone variation with the dominance of emotionally colored Tones and Scales – Rising Head, Rising and Rising-Falling terminal tone. Speech repertory of the journalist, architect, the profession of whom requires confidence, high level of speech culture is characterized by the usage of Descending Scale,

Falling terminal tone. Such Speech repertory points at some speech categoricalness, ability to influence the interlocutor. Speech repertory of housewives is emotionally neutral, with the prevalence of Level Scale and Level and Rising terminal tones. Such tonetic picture points at some uncertainty, inability to the accent correctly. So the conducted investigation of professional prosodic peculiarities in the speech repertory of Australian females will contribute to more expanded research of social features in the speaker's speech repertory.

Key words: Australian, speech repertory, intonational Scale, terminal tone, profession, prosody.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики на перший план наукових досліджень висувається людина, її потреби, мотиви, цілі, наміри і очікування. Сьогодні можна говорити про глобальну антропоцентричну тенденцію у розвитку мовознавства, про всебічне вивчення проблеми людини в мові.

У зв'язку з цим опис мовленнєвої поведінки мовця, сферою вивчення якого є професійна належність, стає важливим аспектом лінгвістичних досліджень.

Професія людини, на думку У. Лабова, – одна з найважливіших і найзначущих складових соціального статусу. Є.В. Корнелаєва зазначає, що професійна належність мовця впливає на різні аспекти життя: «Ступінь впливу професії на мовленнєву поведінку людини тим вищий, чим більшу кількість вербального спілкування передбачає її професія» [5].

На думку вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі соціолінгвістики і соціофонетика, найбільш яскраво професійно-клішована просодія проявляється тоді, коли мовець грає ролі, що утворюють ядро соціальної сутності його статусу (Корнелаєва Є.В., П. Традгіл, У. Лабов).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальновідомо, що мовлення людини є індикатором її статусної, професійної належності: здебільшого людина може судити про статус свого співрозмовника у перші хвилини розмови. Англійський вчений П. Традгіл зазначає, що мовець не може напряду спитати свого співрозмовника про його соціальне становище, проте у процесі бесіди він може дійти певних висновків щодо походження та соціального статусу свого співрозмовника, виходячи з того, як він говорить. Англійською це позначається одним дієсловом *to place smb.*, тобто «мовцю ставлять «діагноз» щодо його географічного та соціального походження. У цьому й полягає процес ідентифікації мовця за його вимовою» [18].

Дослідження соціального статусу людини присвячено велику кількість праць вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Багато досліджень описують просодичні особливості мовлення представників різних вікових та гендерних груп. Вітчизняні науковці надають великого значення вивченню мовленнєвого репертуару окремих професійних

груп, зазначаючи їхній вплив на загальну систему мови. Підґрунтям для вивчення професійних особливостей мовленнєвої поведінки австралійських жінок послужили наукові розробки А.А. Калити [4], О.Р. Валігури [1], Я.Р. Федорів [9], М.П. Дворжецької [3], Є.В. Корнелаєвої [5].

Постановка завдання. Спектр проблем соціальної лінгвістики пов'язаний у першу чергу із соціальною природою мови і її функціонуванням у суспільстві. Дослідження мовленнєвої поведінки окремих соціальних груп має прямий взаємозв'язок із актуальною у соціолінгвістиці стратифікаційною гіпотезою, яка спрямована на вивчення поділу суспільства на прошарки та становить собою концепцію, що відбиває нерівність у суспільстві. Теорія соціальної стратифікації мови полягає в тому, що представники різних соціальних прошарків використовують диференційний набір мовних засобів, у тому числі на рівні вимови.

«Мовлення є найважливішою характеристикою соціального статусу людини. Проблема соціальної індикації мовлення ґрунтовно розроблена в соціолінгвістиці: висвітлено горизонтальне і вертикальне членування мови на географічні і соціальні діалекти, виявлені і описані різноманітні соціолекти, визначені типи комунікативної стратегії людей в умовах ситуативної і соціальної нерівності, розроблено апарат вивчення показників соціального статусу людини, зокрема індикатори і маркери» [15].

Статус пов'язаний з сертифікаційною варіативністю мови, за якої вибір мовцем конкуруючих мовних форм зумовлений постійними, об'єктивно притаманними комунікату соціальними ознаками. У нашому дослідженні ми використовуємо визначення соціального статусу як «співвідносний стан людини в соціальній системі, що містить права, обов'язки і взаємні очікування поведінки, що звідси випливає» [15].

Представники різних соціальних і професійних груп використовують різні соціальні діалекти (соціолекти) – «різновиди мови, що асоціюються з різноманітними групами користувачів (що визначаються за ознакою територіальної належності, освіти, класової і статевої належності тощо)» [11].

Здебільшого комуніканти здатні розпізнати особливості мовлення, що відображують

соціальну стратифікацію за вертикальною шкалою – належність до високого чи низького класу. У будь-якому суспільстві високий рівень володіння мовленням чинить сприятливе враження на співрозмовника і вважається показником високого соціального статусу.

У деяких випадках людина, що має низький соціальний стан, робить спроби зімітувати престижну вимову людей більш високого класу. Традгіл зазначає, що часто це можна спостерігати при переході від неофіційного спілкування в більш формальне [18].

Зарубіжні дослідники В. Джон-Стайнер та Л. Сміт зазначають, що специфіка професійної діяльності проявляється насамперед на фонетичному рівні в різноманітних мовленнєвих ситуаціях [16; 17].

Професія людини як відмічається в роботах Є.В. Корнелаєвої впливає на багато аспектів її життєдіяльності і, як правило, яскраво відбивається на її мовленні.

Належність людини до тієї чи іншої професійної групи значною мірою впливає на формування її мовленнєвого репертуару, що містить специфічні засоби різних мовних рівнів. Вибір засобів мовленнєвого репертуару в багатьох випадках є автоматичним, тобто таким, що не усвідомлюється мовцем, і передусім це стосується засобів просодичного рівня. Внаслідок цього певні просодичні моделі та прийоми, що формуються та регулярно відтворюються в процесі спілкування, характеризують своєрідність мовців, різних за своєю професією [5].

Безперечним є той факт, що мовлення людини надзвичайно інформативне при визначенні професійної належності. У. Лабов розглядає мовленнєву поведінку як одну із складових частин соціальної поведінки людини, в якій відбиваються її професійні якості мовця [15].

У пропонованій роботі зроблено спробу вивчення мовленнєвого репертуару австралійських жінок, представниць різних професій.

Метою дослідження є виявлення просодичних характеристик в мовленнєвому репертуарі австралійських жінок, представниць різноманітних професій.

До завдань дослідження входить:

- опис особливостей соціального статусу комуніканта і одного з компонентів соціального статусу – професії;
- проведення фонетичного експерименту з метою виявлення просодичних маркерів, що ідентифікують професійну належність інформантів;

- лінгвістична інтерпретація отриманих результатів.

Фонетичний експеримент мстить проведення аудиторського та комп'ютерного видів аналізу.

Виклад основного матеріалу. Автори багатьох сучасних праць з соціофонетики та інтонації говорять про можливість фонетичних засобів надсегментного рівня виступати в якості індикатора належності мовця до певної професійної групи. У цьому випадку інтонація виконує свою «індексальну» (indexical) функцію, яка полягає у здатності інтонації виступати в якості маркера особистісної і статусної належності мовця [12; 19]. Як зазначає Д. Кристал, «одним із найбільш характерних індикаторів професійної ролі є інтонація: гучність, темп, ритм та висота голосу» [12, с. 311].

На думку Д. Кристала, «існує багато професій, які можливо розпізнати, головним чином, за допомогою певних фонетичних рис надсегментного рівня, наприклад, суддя, священник, продавець, військовий, спортивний коментатор та інші професії, зв'язані з виступом на радіо і телебаченні» [13, с. 193]. Д. Кристал зазначає, що всі носії англійської мови здатні відрізнати різноманітні «тони» (tones of voice), притаманні людям, що виступають у певній професійній ролі. Так, наприклад, британці традиційно співвідносять мовлення священника з такими просодичними характеристиками, як вузький діапазон голосу, переважне вживання рівного тону, розмірний ритм, достатньо повільний темп тощо. На думку Д. Кристала, людина, яка намагається зімітувати мовлення священнослужителя, буде просодично оформлювати своє мовлення відповідно до вищенаведених характеристик [13].

Є.В. Корнелаєва зазначає, що професійна належність більше впливає на просодичну організацію мовлення людини, ніж інші компоненти її соціального статусу [5]. Згідно з результатами дослідження, проведеного М.В. Чесноковою, загальні закономірності просодичної організації мовлення, що відображують вікову належність, можуть порушуватись під впливом факторів, зв'язаних з професійною належністю мовців [10].

І.В. Сиваченко, досліджуючи мовлення спортивних коментаторів, помітила, що їх синтагми більш короткі, ніж в інших дикторів відповідних вікових груп. Отже, можна стверджувати, що просодія може виступати маркером професійної належності мовця. Певні моделі мовленнєвої поведінки (у тому числі і на рівні інтонації), вироблені і закріплені під час професійного спілкування, є дуже сталими і в багатьох випадках достатньо легко розпізнаються носіями мови [8].

Пропоноване дослідження сфокусоване на визначенні впливу професійного статусу мовця, на його мовленнєвому репертуарі.

Інформантками стали австралійські жінки, представниці різноманітних професійних груп. Всього в експерименті брали участь 10 жінок, з них три актриси, дві домогосподарки, одна менеджерка (представниця торгових організацій), одна журналістка і одна музикантка, одна модель, одна архітекторка.

Отже, у дослідженні представлений широкий спектр професійної діяльності досліджуваних інформанток.

Першим етапом дослідження є визначення номенклатури інтонаційних шкал і термінальних тонів у мовленні інформантів. **Матеріалом** дослідження слугували фрагменти спонтанного мовлення з австралійських телевізійних програм, зафіксованих в мережі Інтернет протягом 2020–2023 років.

Результати фонетичного аналізу щодо номенклатури інтонаційних шкал продемонстрували наступне: найчастотнішою інтонаційною шкалою було визначено спадну шкалу (28%), дещо менш вживаною є висхідна (26%), третє місце

посідає рівна шкала (19%), хвилеподібна – 15% і ковзна – 12%.

Наведені результати свідчать про варіативний характер мовлення австралійських жінок.

Щодо результатів професійної диференціації зазначимо, що в мовленні актрис, моделі та музикантки зафіксовано вживання висхідної шкали (37%), рівної (25%), хвилеподібної (22%) та 16% інших видів шкал (спадної – 9%, ковзної – 4% та однонаголошеної – 3%). У мовленні журналістки, домогосподарок та представниць торгових організацій переважала спадна (35%), рівна (28%) та висхідна (27%) шкали, інші види шкал склали 10% (див. Табл. 1).

Превалювання спадної шкали в мовленні журналістки та архітекторки свідчить про емоційно нейтральний характер мовлення і є типовим для британського варіанта англійської мови, який впливає на мовлення австралійців (рис. 1).

Щодо найчастотнішого вживання висхідної шкали, то цей факт можна пояснити типовістю цієї шкали для емоційно забарвленого мовлення і, як показали результати дослідження, вона вживається в мовленні актрис, моделі, музикантки, тобто тих, чия професія пов'язана з мистецтвом,

Таблиця 1

Частотність вживання інтонаційних шкал у мовленні досліджуваних інформантів

№ з/п	Професія інформантів	Види шкал (%)					
		Спадна	Рівна	Висхідна	Ковзна	Хвилеподібна	Інші види шкал
1	Актриса 1	19	22	30	15	12	2
2	Актриса 2	11	12	37	19	21	–
3	Модель	14	19	27	18	22	–
4	Журналістка	31	30	24	6	3	6
5	Музикантка	17	21	28	25	–	7
6	Домогосподарка 1	19	14	27	19	11	10
7	Домогосподарка 2	15	18	28	21	12	5
8	Архітекторка	23	21	20	15	16	5
9	Менеджерка	16	24	26	18	9	7
10	Актриса 3	11	14	32	21	22	–

Imogen Bailey, successful model, actress and animal rights activist, about 23.

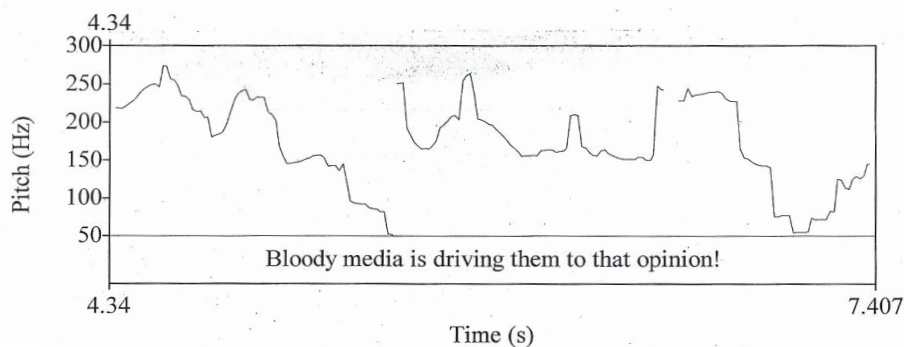

Рис. 1. Інтонаграма фрази з мовлення австралійської моделі (зразок хвилеподібної шкали)

з виступами перед аудиторією, і вимагає прояву емоцій.

Отримані результати щодо вживання в мовленні австралійських жінок, різних за професією, інтонаційних шкал, підтверджують попередні дослідження У. Лабова, О.В. Костроміної про тенденцію до часткового вживання жінками емоційно-забарвлених шкал (висхідної, ковзної), а також стандартних форм вимови (спадна, рівна шкали) (рис. 2).

Наступним етапом дослідження став аналіз частотності вживання термінальних тонів у мовленні представниць різних професійних груп (Табл. 2).

Результати проведеного аналізу щодо номенклатури термінальних тонів в мовленні австралійських жінок різних за професією, показали, що за кількістю вживання домінує висхідно-спадний термінальний тон. Це повністю узгоджується з раніше проведеним дослідженням просодичних особливостей австралійського варіанта англійської мови, де висхідно-спадний (нисхідний ВНТ) термінальний тон було визначено маркером австралійського типу вимови [6].

Загалом, мовлення австралійців можна визначити як таке, що має дуже варіатив-

ний характер, в якому представлено розмаїття термінальних тонів.

Для мовлення актрис найчастотнішими тонами є висхідно-спадний та висхідний. Такі показники свідчать про емоційний характер їх мовлення, про тембральне забарвлення голосу.

У мовленні журналістки та музикантки переважують спадні тони, що можна пояснити впевненістю в собі. У своїй кваліфікації.

У мовленні домогосподарок превалюють висхідні та рівні тони, що можливо, свідчить про деяку невпевненість, не вміння правильно ставити акценти.

Висновки. Просодія є важливим способом ідентифікації мовця і може виступати маркером професійної належності мовця. Проведене дослідження є спробою проаналізувати професійні особливості мовленнєвого репертуару австралійських жінок.

Результати комплексного аудиторського і комп'ютерного видів аналізу довели, що мовленнєвий професійний репертуар австралійських жінок, має варіативний характер, щодо використання інтонаційних шкал та термінальних тонів.

Мовленнєвий репертуар представників професій, які вимагають високого рівня володіння

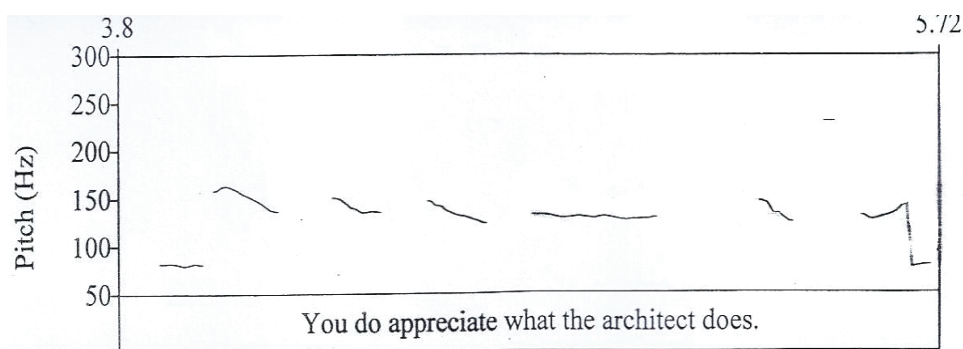

Рис. 2. Інтонограма фрази з мовлення австралійки – архітекторки (зразок рівної шкали)

Таблиця 2

Частотність вживання термінальних тонів у мовленні досліджуваних інформантів

№ з/п	Професія інформантів	Види термінального тону (%)					
		Спадний	Висхідний	Рівний	Спадно-висхідний	Висхідно-спадний	Інші види тонів
1	Актриса 1	21	24	2	19	31	3
2	Актриса 2	20	22	6	21	28	3
3	Модель	8,5	28,5	19	7	33	5
4	Журналістка	29,5	23,5	4	12	24	8
5	Музикантка	22	32	–	15	29	2
6	Домогосподарка 1	17,5	29,5	28	6	19	–
7	Домогосподарка 2	16	32	23	9	20	–
8	Архітекторка	14	31	10	19	32	4
9	Менеджерка	15	23	9	21	30	2
10	Актриса 3	18	28	4	17	33	–

мовленнєвим голосом, – актриси – характеризуються високою тональною варіативністю з перевагою емоційно забарвлених тонів і шкал – висхідною шкалою, висхідним та висхідно-спадним тонами.

Мовленнєвий репертуар журналістки, архітектора, професія яких вимагає впевненості, високого рівня володіння мовленнєвою культурою, характеризується використанням спадної інтонаційної шкали, спадного термінального тону. Такий мовленнєвий репертуар вказує на деяку категоричність в мовленні, на вміння впливати на співрозмовника.

Мовленнєвий репертуар домогосподарки має емоційно-нейтральний характер з переважанням рівної шкали, рівного та висхідного тонів. Такий тональний малюнок вказує на деяку невпевненість, на невміння правильно розставляти акценти.

Отже, проведене дослідження професійних просодичних особливостей в мовленнєвому репертуарі австралійських жінок сприятиме більш розширеному дослідженню соціальних чинників в мовленнєвому репертуарі мовця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Валігура О.Р. Лінгвокогнітивні і комунікативні основи фонетичної інтерференції (експериментально-фонетичне дослідження англійського мовлення українців) : дис. ... докт. філол. н. : 10.02.04, 10.02.15. Київ, 2010. 375 с.
2. Григораш В.С. Соціолінгвістичні особливості йоркширського діалекту (інструментально-фонетичне дослідження усного мовлення) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2014. 21 с.
3. Дворжецька М.П. Фонетика англійської мови: фоностилістика і риторика мовленнєвої комунікації. Вінниця : Нова книга, 2005. 208 с.
4. Калита А.А. Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2003. 41 с.
5. Корнелаєва Є.В. Варіативність професійних просодичних особливостей мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі інтерв'ю з політиками, акторами, дикторами телебачення) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2015. 235 с.
6. Костроміна О.В. Соціофонетичні особливості австралійського варіанта англійської мови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі спонтанного мовлення) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2015. 272 с.
7. Сіваченко І.В. Просодичні особливості мовлення коментаторів спортивних програм (інструментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. ... докт. філософ : 035 Філологія. Одеса, 2021. 18 с.
8. Федорів Я.Р. Соціокультурні аспекти просодичної організації висловлювань-невдоволень (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського мовлення) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ : КДЛУ, 2000. 20 с.
9. Чеснокова М.В. Просодична динаміка мовлення вікових, гендерних та регіональних груп англійської мовної спільноти (інструментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2016, 228 с.
10. Biber D., Finegan E. Sociolinguistic perspectives on register. Oxford University Press US, 1994. 385 p.
11. Crystal D. How language works. Penguin books, 2006. 500 p.
12. Crystal D. Prosodic and paralinguistic correlates of social categories / E. Ardener (ed.). *Social anthropology and language*. London : Tavistock Publications, 1971. P. 185–206.
13. Dvorzhetska M. News From Special Interest Group: Phonetics and Linguistics. *IATEFL-Ukraine. Newsletter*. 1998. № 12.
14. Labov W. Principles of Linguistic Change. Vol. 2. Social Factors. Oxford : Wiley-Blackwell, 2004. 572 p.
15. Smith Larry W. An interactionist approach to the analysis of similarities and differences between spoken and written language. Sociocultural approaches to language and literacy. An interactions perspective. Cambridge University Press, 1994. P. 43–82.
16. Steiner-John V. Sociocultural approaches to language and literacy. An interactions perspective. Cambridge University Press, 1994. 397 p.
17. Trudgill P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. London : Penguin, 2000. 240 p.
18. Wells J.C. English Intonation. An Introduction. Cambridge, 2006. 276 p.